

**КООПЕРАТИВНЕ ГРОМАДСЬКЕ ХАРЧУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОЇ
ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПОЛІТИКИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 1920-Х РР.**

Розкрито особливості діяльності закладів громадського харчування споживчої кооперації України в умовах зростання чисельності міського населення та розгортання індустріалізації. Акцентовано на тому, що кооперативне громадське харчування протягом другої половини 1920-х рр. зробило помітний внесок у продовольче забезпечення населення.

Ключові слова: індустріалізація, продовольча політика, покращення побуту населення, споживча кооперація, громадське харчування.

В умовах соціально-економічної кризи одним із шляхів економії коштів населення та забезпечення необхідними якісними й поживними продуктами може стати громадське харчування, яке неодноразово доводило свою доцільність. Оскільки приватні заклади харчування навряд чи зможуть сприяти покращенню стану харчування переважної більшості українців, на нашу думку, існує нагальна потреба звернутися до вітчизняного досвіду залучення державою кооперативних закладів громадського харчування до вирішення продовольчих проблем. Ідеться про роль підприємств громадського харчування споживчої кооперації у забезпеченні зростаючих потреб населення у другій половині 1920-х рр., коли кооператори, діючи в умовах ринку, одночасно виконували директиви радянської влади щодо сприяння проведенню політики індустріалізації. Історичний досвід підтримки кооперативним громадським харчуванням частини населення може бути корисним і нині.

Зазначимо, що соціально-економічні результати діяльності закладів громадського харчування були предметом дослідницького аналізу, оцінки та узагальнення з боку економістів, теоретиків та практиків кооперативного руху ще в період непу [1;2;3;4]. Подібні праці, на нашу думку, мали важливе значення для подолання продовольчих труднощів та боротьби з голодом. Проте більшою мірою проблема громадського харчування висвітлювалося в контексті боротьби правлячої партії за соціалістичне переоблаштування побуту населення. Зв'язок між індустріалізацією і розширенням мережі громадського харчування окреслений у дослідженні Т.С. Охотникова [5]. Однак автор зосередив увагу на досвіді закладів харчування всієї країни, про роль споживчої кооперації України у покращенні побуту робітників у другій половині 1920-х рр. є лише згадка.

З-поміж студій 1940-50-х рр. заслуговує на увагу праця російського радянського вченого Я.А. Кістанова, який окреслив загальні тенденції становлення та розвитку кооперативного громадського харчування протягом 1920-х рр., увів до наукового обігу статистичні дані щодо результатів охоплення кооперативними їдальнями робітничо-міського населення, але практично обійшов увагою споживчу кооперацію України [6].

Характерною ознакою історіографії 1970-80-х рр. була спроба з'ясувати роль споживчої кооперації, у тому числі української, щодо організації громадського харчування під час голоду 1921-1922 р. Цій проблемі присвячені праці Ю.А. Полякова [7], П.Х. Білого [8] та О.М. Мовчан [9].

Ряд розвідок з історії вирішення продовольчої проблеми та налагодження мережі громадського харчування в роки непу видали М.П. Польський [10] та І.Г. Бережний [11]. Якщо для першого об'єктом дослідження стали кооперативні заклади харчування всього СРСР, то другий зробив спробу розширити висвітлення проблеми, залучивши статистичні дані щодо діяльності громадських їдалень споживчої кооперації в Україні.

Протягом 1990-х рр. у ряді праць з історії становлення ринку в Україні в умовах непу значення кооперативних закладів харчування лише окреслено. Так, Г.О. Гетьман вважав, що кооперативне харчування у 1920-ті рр. не отримало значного поширення серед населення [12]. В останнє десятиріччя у вітчизняній історіографії практично не було розвідок, присвячених досвіду споживчої кооперації з налагодження громадського харчування в період непу.

З огляду на вищесказане зазначимо, що до сьогодні історіографічна база історії кооперативного громадського харчування в роки непу обмежена. Відтак метою статті є спроба показати внесок закладів харчування споживчої кооперації України у вирішення продовольчої проблеми у другій половині 1920-х рр., коли відбулося значне зростання чисельності міського населення.

З початком індустріалізації (грудень 1925 р.) країна мобілізувала всі ресурси для інтенсивного розвитку важкої промисловості. Спорудження великих промислових об'єктів на Україні супроводжувалося різким зростанням чисельності спеціалістів і робітників, які прибули з різних регіонів СРСР, збільшенням міграції сільського населення до міст та робітничих селищ. З огляду на це нові завдання мала вирішити і галузь громадського харчування. Забезпечення робітників на промислових об'єктах Донбасу та інших новобудовах України гарячим харчуванням набуло державного значення. Масове залучення жінок до суспільного виробництва також вимагало від споживчої кооперації розширення мережі громадського харчування для максимального охоплення потреб працівників та членів їх сімей.

Ціла низка партійно-радянських директив як нагальне завдання розглядали необхідність покращення побутових умов робітників – основної сили у проведенні індустріалізації країни. Так, Перша Всеукраїнська конференція КП/б/У, яка проходила у жовтні 1926 р., звернула увагу на недостатній рівень задоволення матеріальних потреб робітників. Відтак було наголошено на необхідності розширення громадського харчування [13, с. 438]. До активізації громадського харчування закликали об'єднаний пленум ЦК і ЦКК КП/б/У (жовтень 1927 р.) [14, с. 484] та десятий з'їзд КП/б/У, що відбувся у листопаді 1927 р. [15, с. 515]. П'ятнадцятий з'їзд ВКП/б/ (грудень 1927 р.) акцентував на необхідності збільшення господарськими організаціями витрат на розширення громадського харчування [16, с. 287]. Тобто до розгортання мережі підприємств харчування більшовики, усвідомлюючи державне значення цієї справи, але не маючи змоги належного її фінансування, прагнули залучити кошти господарських організацій, у тому числі споживчої кооперації.

Оскільки виділити значні кошти для розширення громадського харчування у період проведення індустріалізації держава не мала змоги, керівництво республіки вирішило активізувати пропаганду ідей громадського харчування з метою залучення до нього коштів споживчої кооперації, зокрема її пайовиків. Так, у передовій статті газети «Коммунист» у березні 1927 р. голова ВУЦВК Г.І. Петровський підкреслював: «Ми повинні неухильно працювати над організацією кооперативів, громадських їдалень» [17].

Виконуючи партійні та державні директиви щодо розширення громадського харчування, керівництво споживчої кооперації прагнуло запевнити керманців УСРР у тому, що з боку населення, особливо у промислових районах, існує великий інтерес до громадського харчування. Не випадково на сторінках газети «Коммунист» один із очільників робітничої кооперації України О. Нурінов зазначав, що «умови для розвитку громадського харчування дуже сприятливі і справу громадського харчування організувати можна і потрібно» [18]. Схвалюючи тезу О. Нурінова про необхідність розгортання громадського харчування, не можемо цілком погодитися з тим, що умови для налагодження цієї справи у той час були сприятливі, оскільки власних коштів у більшості кооперативів на відкриття їдалень не вистачало, а від держави надходили мізерні кредити.

Протягом 1926-1928 рр. вплив держави на розвиток кооперативного харчування посилювався. Про це свідчать рішення Першої Весоюзної наради з громадського харчування, яка відбулася у лютому 1927 р. за ініціативи вищого керівництва країни. Рішення наради переконують у тому, що більшовики розглядали громадське харчування як важливу державну справу. Зокрема, у матеріалах конференції підкреслювалося, що «справа громадського харчування може стати «особливою самостійною галуззю промисловості» [19, с. 5-6].

Спираючись на попередній досвід діяльності закладів громадського харчування, основними провідниками цієї важливої для покращення побуту населення галузі конференція визнала робітничу кооперацію і пайове товариство «Нархарч». Такий висновок, на нашу думку, ґрунтувався на тому, що жодна із вказаних структур через брак необхідних коштів не могла цілком узяти на себе справу налагодження та ведення громадського харчування. Крім цього, слід зауважити, що співпрацю «Нархарчу» та споживчої кооперації керівництво країни розглядало як протидію приватному сектору громадського харчування. Оскільки фінансова допомога держави була обмежена, для розгортання мережі громадського харчування кооператорам рекомендувалося розширити соціальну базу пайовиків і відповідно отримати нові паї [20, с. 11].

Слід зазначити, що на середину 1920-х рр. кооперативне громадське харчування України у цілому залишалося збитковою справою. З огляду на цю обставину не всі кооперативні організації наважувалися відкривати їдальні та інші заклади харчування. За даними журналу «Кооперативне будівництво», проведена Уцербкоопом (керівний центр

робітничої кооперації України) перевірка встановила, що протягом 1925-1926 р. 56 робітничих їдалень, з них 29 – у Донбасі, працювали зі збитками [21, с. 48]. Рентабельних кооперативних підприємств громадського харчування, які належали робітничій кооперації, на той час налічувалося одиниці. Ще більш складною була ситуація в закладах харчування, які відкрили райспоживспілки та окремі товариства.

Відтак для виконання поставлених перед кооперацією партійно-радянських директив щодо активізації громадського харчування кооператори мали вирішити ряд проблем, зокрема: віднайти нові джерела фінансування, добитися податкових та комунальних пільг, організувати спорудження нових приміщень під заклади харчування, здійснити механізацію виробничих процесів, покращити якість приготування їжі тощо. Як бачимо, оптимізація кооперативного громадського харчування протягом другої половини 1920-х рр. вимагала від кооператорів комплексного вирішення ряду проблем.

Як і в попередні роки, складна фінансова ситуація та обмеженість коштів спонукали споживчу кооперацію України продовжувати співпрацю у справі розгортання громадського харчування з державними, профспілковими та іншими організаціями. Як засвідчують архівні документи та періодичні видання періоду непу, у ході тривалих дискусій між кооператорами щодо доцільності ведення громадського харчування було вироблено стратегію збереження цього напрямку господарської діяльності, а також вирішено активізувати кроки до самостійного ведення громадського харчування. Зауважимо, що одним із перших завдань, які довелося вирішувати вітчизняним кооператорам, було повернення їдалень, переданих у попередні роки як нерентабельні, у підпорядкування «Укрнархарчу» [22, с. 17].

З огляду на постанову Всеукраїнської Ради профспілок (січень 1927 р.) кооперацію зобов'язували прийняти від «Укрнархарчу» 36 їдалень, у тому числі колишні кооперативні заклади харчування. Умови такої передачі чітко визначалися Вукопспілкою (ВУКС, центральна спілка споживчих товариств України) й «Укрнархарчем». Водночас керівництво УСРР вимагало, щоб кооперативні їдальні, які діяли на госпрозрахункових засадах, разом з тим зберігали гарну якість страв при зниженні вартості обідів [23, с. 18].

Протягом другої половини 1920-х рр. для розгортання мережі закладів громадського харчування кооператори обрали декілька напрямів. Кооперативні організації відраховували 5-10% від доходів господарської діяльності на цю справу [24, с. 19]. Водночас кооператори активізували співпрацю з адміністрацією підприємств, які були зацікавлені у регулярному забезпеченні гарячим харчуванням робітників. Керівники промислових об'єктів не лише виділяли кооперації окремі приміщення під їдальні, але й споруджували нові у процесі будівництва нових робітничих селищ.

Для того, щоб збільшити кількість прихильників громадського харчування, проводилася агітація не лише на сторінках періодичних газет, але й самою постановкою та вдосконаленням цієї справи. Так, за пропозицією профспілок кооператори активно запроваджували на промислових підприємствах не лише їдальні, але й інші форми громадського харчування, зокрема буфети-лотки та чайні. До того ж з метою покращення кооперативного громадського харчування при їдальнях створювали так звані їдальницькі комісії, які контролювали їх роботу, якість їжі, санітарний стан, вартість обідів тощо. Не випадково журнал «Кооперативне будівництво» у 1927 р. підкреслював: «...лише за громадської підтримки громадське харчування може розвиватися й давати свої позитивні наслідки [25, с. 21].

З метою максимального охоплення населення харчуванням кооперативні організації проводили роботу щодо розширення соціальної бази відвідувачів громадських їдалень. Зросла чисельність жінок-робітниць, які відвідували кооперативні заклади харчування. Без сумніву, налагодження роботи цих закладів звільняло жінку від домашніх турбот і сприяло залученню її до соціалістичного виробництва, чого врешті й домагалися більшовики.

Протягом другої половини 1920-х рр. зросло охоплення молоді кооперативним громадським харчуванням. Щоб допомогти студентам у налагодженні харчування, кооперативні організації переважно сприяли цьому шляхом знижок на обіди, наданням кредитів чи інших пільг. Наприклад, 14 лютого 1928 р. президія Чернігівського Центрального робітничого кооперативу (ЦРК), розглянувши клопотання їдальні місцевого агротехнікуму про кредитування їдальні, ухвалила видавати щомісячно кредити в сумі 400 крб. Тим самим ЦРК навіть за умови збитковості намагався зберегти їдальню від закриття [26, арк.146]. 11 квітня того ж року президія Чернігівського ЦРК винесла рішення допомогти кооперативу місцевої школи №4 у справі налагодження гарячого харчування учнів. Відтак шкільний кооператив

отримав можливість закупляти продукти для приготування їжі у магазинах ЦРК зі знижкою до 7% [27, арк.188]. Залучення до кооперативних їдалень молоді, на думку керівництва республіки, мало не лише соціально-економічне, але й морально-виховне значення, сприяло формуванню колективізму та комуністичного способу споживання.

Особливістю зазначеного періоду було те, що згідно з директивами вищих органів влади споживча кооперація мала розширити роботу щодо забезпечення гарячим харчуванням Червоної армії. Так, тринадцята сесія ВУКС у жовтні 1928 р. акцентувала на тому, що потрібно розширити обслуговування військових частин [28, с. 43]. На виконання розпоряджень сесії Вукопспілки восени того ж року Житомирський ЦРК під час табірних зборів київських військових частин відкрив дві їдальні та дві чайні [29, с. 80]. Подібну практику харчування червоноармійців започаткувала і споживча кооперація Полтавщини.

Більшовики у період призову також залучали споживчу кооперацію до забезпечення харчуванням призовників та демобілізованих із лав Червоної армії. У разі невиконання відповідних розпоряджень керівників кооперативних організацій чекала судова, у кращому разі – адміністративна відповідальність. При цьому від кооператорів держава вимагала, щоб на обіди для червоноармійців обов'язково були встановлені знижки. Так, 11 вересня 1928 р. Народний комісаріат внутрішньої торгівлі своїм розпорядженням зобов'язав споживчу кооперацію у Лубнах та Черкасах на період із 1 жовтня по 15 грудня, тобто під час масових перевезень призовників та звільнених із лав Червоної армії, відкрити буфети на залізничних станціях для організації гарячих обідів [30, арк.122-123]. Без сумніву, що, забезпечуючи Червону армію гарячим харчуванням, споживча кооперація практично здійснювала добровісний акції.

Суттєвою перешкодою на шляху поліпшення громадського харчування у другій половині 1920-х рр. було кустарне обладнання їдалень. З огляду на це механізація виробничих процесів приготування їжі з метою задоволення зростаючих потреб масового споживача, особливо у промислових районах, стала нагальною потребою часу. Завдяки індустріалізації, випуску різних видів вітчизняного обладнання почалася технічна реконструкція в громадському харчуванні. Зокрема, у 1927 р. харківський завод «Механоліт» організував випуск картоплечисток та м'ясорубок, які почали широко використовувати в закладах харчування споживчої кооперації [31, с. 45].

У зазначений період удосконалювалася і технологія приготування їжі, виникла нова форма громадського розподілу праці – фабрики-кухні з філіалами – доготівельними їдальнями. У контексті вирішення даної проблеми Центроспілка СРСР виступила ініціатором спорудження кількох фабрик-кухонь, тобто великих харчових підприємств, здатних щоденно забезпечувати готовими обідами тисячі людей. До Москви приїздили з усіх куточків та міст країни, щоб перейняти досвід російських кооператорів [32, с. 147].

У другій половині 1920-х рр. в Україні успішно діяла фабрика-кухня у Катеринославі, закладена ще в 1924 р. [33]. Протягом 1925-1926 рр. була побудована фабрика кухня в Харкові. У 1927-1928 рр. спільно з «Нархарчем» в Україні здійснювалося спорудження п'яти фабрик-кухонь [34, с. 45]. Оскільки зведення фабрик-кухонь вимагало великих коштів, вітчизняні кооператори активно запроваджувати механізацію вже існуючих їдалень. Так, протягом 1928 р. була проведена механізація 7 кооперативних їдалень у промислових районах України, котрі щоденно могли видавати до 8 тис. обідів [35, с. 27]. Кошти на механізацію кооперативних їдалень надходили як із державного бюджету, так і за рахунок надходжень від місцевих господарських органів і внесків промислових підприємств та профспілок.

Суттєву роль відігравали механізовані заклади харчування у промислових районах. Партійні, комсомольські та профспілкові організації взяли під контроль планування і хід будівництва фабрик-кухонь і механізацію їдалень, у тому числі і системи споживчої кооперації. Протягом 1928-1929 рр. було розпочато спорудження великих закладів громадського харчування у Сталіно (Донецьк), Кривому Розі, Костянтинівці, Миколаєві, Харкові, Маріуполі, Щербинівці, Кадіївці та інших промислових центрах. Їх будівництво здійснювалося за рахунок промислових фондів, фондів покращення побуту, бюджетних коштів республіки, банківського кредиту, коштів місцевого бюджету та власних коштів споживчої кооперації. Зокрема, на власні кошти кооперації припадало 9,5% вартості запланованого будівництва зазначених підприємств харчування [36, с. 48]. При цьому зазначимо, що кооперативні громадські їдальні продовжували відпускати продукцію робітникам та членам їх сімей за пільговими цінами і практично не мали доходів.

Споживча кооперація, виконуючи директиви керівництва країни щодо якісного забезпечення населення, передусім робітників промислових районів, гарячою їжею, приділяла значну увагу питанням санітарії в закладах громадського харчування. Так, Центроспілка СРСР надіслала до Вукопспілки циркуляр від 1 жовтня 1927 р. «Про заходи охорони їдалень» [37, арк.11]. Кооперативні організації були зобов'язана терміново підготувати ряд заходів щодо перевірки та покращення санітарного стану закладів харчування. Така постановка питання була викликана рядом отруєнь у робітничих їдальнях. Щодо причин отруєнь у кооперативних їдальнях існували дві версії: перша – неякісні продукти, друга – шкідництво. З огляду на це кооператори мали посилити контроль за службовими приміщеннями їдалень, систематично здійснювати перевірку якості зберігання та видачі продуктів, а також регулярно перевіряти харчові котли для приготування обідів.

Слід зазначити, за порушення правил санітарії в громадських їдальнях кооператори мали нести адміністративну відповідальність. Це підтверджує спільна постанова Наркомздоров'я, Наркомземсправ та Наркомторгу республіки від 7 квітня 1928 р. «Тимчасові правила, які регулюють склад і якість зернових продуктів, що підлягають продажу» [38, с. 249]. Ішлося про необхідність посилення боротьби з фальсифікацією харчових продуктів у торговельних закладах та громадських їдальнях. Особливо пропонувалося звернути увагу на молочні продукти та ковбасні вироби. Нагляд за перевіркою санітарного стану їдалень та якістю продуктів у них держава покладала на санітарні та ветеринарно-санітарні органи та робітничо-селянську інспекцію.

Постанова Наркомату внутрішніх справ УСРР від 5 липня 1928 р. «Про торгівлю виноградними, садовоягідними й родзинковими винами» визначала порядок вживання спиртних напоїв у закладах харчування. Лише з дозволу місцевих органів влади дозволявся чарковий продаж вина та горілчаних виробів у ресторанах та буфетах. Щодо промислових районів акцентувалося на необхідності дотримання такого правила: вживання у закладах громадського харчування спиртних напоїв мало бути обмеженим з тим, щоб воно «не набиало масового характеру» [39, с. 557-558].

Санітарний стан та якість страв у кооперативних їдальнях на місцях систематично відстежувала Центральна комісія по забезпеченню робітників, яка діяла при Раднаркомі СРСР. Неодноразово при перевірках вона виявляла недоліки в роботі окремих підприємств кооперативного громадського харчування, зокрема, недостатній випуск овочевих блюд і захоплення виробництвом м'ясних та круп'яних; слабку ініціативу щодо використання місцевих ресурсів для покращення продовольчого забезпечення в промислових районах, у тому числі в Донбасі [40, с. 149].

Для розширення асортименту страв та підвищення їх калорійності споживчі кооперативи почали створювати приміські підсобні господарства з вирощування овочів та худоби. Підтвердженням цього є практика Харківського ЦРК, який, маючи 32 їдальні (120 тис. обідів та сніданків щомісяця), запровадив використання відходів цих їдалень, а також відходів від переробки молока та хлібопекарень для відгодівлі понад сотні свиней. Без сумніву, це сприяло підвищенню калорійності обідів у їдальнях Харкова [41, с. 47].

Необхідність розширення громадського харчування вимагала від кооператорів не лише звертати увагу на збільшення кількості закладів громадського харчування, але й покращити якість обідів. Це диктували директиви першого п'ятирічного плану розвитку народного господарства країни на 1928-1929–1932-1933 рр. Крім того, з початком першої п'ятирічки споживча кооперація під тиском держави почала перетворювати заклади громадського харчування у зразкові культурно-просвітні осередки, заборонивши вживання в них спиртних напоїв і пива. Відтак кооператори намагалися привернути увагу відвідувачів їдалень, буфетів та чайних хорошим оформленням, чистотою, наявністю газет, книжок та радіо.

Таким чином, початок індустріалізації суттєво вплинув на зростання кількості міського населення країни, зокрема УСРР. На вирішення складних економічних та соціально-побутових завдань державного значення була спрямована також діяльність споживчої кооперації України з розбудови мережі закладів громадського харчування, які стали важливим інструментом державної соціальної політики у сфері постачання й розподілу серед населення продуктів харчування. Не зважаючи на збитковість, кооперативне громадське харчування в період індустріалізації країни розвивалося високими темпами. Громадське харчування, створене за гроші пайовиків і водночас підпорядковане загальнодержавним планам, набиало все більшого розвитку, перетворившись на самостійну галузь діяльності кооперативних організацій. На

Наукові записки

кінець 1928 р. питома вага громадського харчування складала 10% від загальної суми продукції промисловості системи споживчої кооперації України [42, с. 33].

З огляду на важливість оптимізації галузі громадського харчування в контексті вирішення проблеми якісного та калорійного продовольчого забезпечення населення в сучасних умовах, на нашу думку, варто продовжити дослідження досвіду діяльності закладів харчування споживчої кооперації України в 1920-ті рр. з метою його аналізу та творчого використання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Кожаный П. Рабочая кооперация и профсоюзы / П. Кожаный. – М.: Труд и книга, 1925.– 119 с.
2. Игнатов Е. Организация общественного питания – путь к новому быту / Е. Игнатов. – М.-Л: Государственное изд-во, 1927.– 63 с.
3. Халатов А. За переустройство быта (Сб. статей по вопросам общественного питания) / А. Халатов. – М.: Всенарпит, 1930. – 56 с.
4. Литвин М. На путях реконструкции быта. Проблемы общественного питания. По материалам обследования НК РКИ [Предисл. В.П. Затонского] / М. Литвин, А. Зименков.– Харьков: Научная мысль, 1930.– 110 с.
5. Охотников Т.С. Индустриализация страны и потребительская кооперация /Т.С. Охотников. – М.: Издательство Центросоюза, 1929. – 50 с.
6. Кистанов Я.А. Потребительская кооперация в СССР (исторический очерк) / Я.А. Кистанов. – М.: Издательство Центросоюза. – 1951. – 418 с.
7. Поляков Ю.А. 1921-й: победа над голодом / Ю.А. Поляков.– М.: Политиздат, 1975. – 112 с.
8. Белый П.Ф. Сотрудничество Украинской ССР с РСФСР и другими братскими республиками в восстановлении народного хозяйства (1921-1925 гг.) / П.Ф. Белый. – К.: Вища школа, 1976. – 171 с.
9. Мовчан О.М. Братерська взаємодопомога трудящих України і Російської Федерації у боротьбі з голодом (1921-1922 рр.) / О.М. Мовчан // Український історичний журнал. – 1982. – № 10. – С.79-88.
10. Бережной И.Г. Развитие общественного питания на Украине / И.Г. Бережной, Л.Г. Голдфарб, В.И. Пшеничный. – Киев: Вища школа, 1980. – 213 с.
11. Польский М.П. Ленинская забота о трудящихся: организация питания населения Советской страны (октябрь 1917-1930-е годы) / М.П. Польский. – М.: Мысль, 1984. – 192 с.
12. Гетьман Г.А. Кооперативная торговля: развитие, проблемы, перспективы (на материалах Украинской ССР) / Г.А. Гетьман. – Харьков: Издательство ХГУ. – 1985. – 248 с.
13. Коммунистическая партия Украины в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК: В 2-х томах (далі – Компартия Украины в резолюциях...). – Т.1. – 1918-1941 . – К.: Политиздат Украины, 1976.– С. 438.
14. Там само. – С. 484.
15. Там само. – С.515.
16. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (далі – КПСС в резолюциях...) /1898-1986/. – Т.4. 1926-1929. – [9-е изд., доп и испр.] – М.: Политиздат, 1984.– С. 287.
17. Комуніст. – 1927. – 8 березня.
18. Нурінов О. Громадське харчування / О. Нурінов // Комуніст. – 1927. – 28 січня.
19. Речи и доклады на Первом Всесоюзном совещании по общественному питанию (февраль 1927 года). – М.: Б.и., 1927. – С. 5-6.
20. Там само. – С.11.
21. Рабочая кооперация Украины в 1925-1926 гг. // Кооперативне будівництво.–1927.– № 2.– С.48.
22. Якубенко І. Робітничка кооперація й громадське харчування / І. Якубенко // Кооперативне будівництво. – 1927. – № 9. – С.17.
23. Там само. – С.18.
24. Там само. – С.19.
25. Там само. – С. 21.
26. Державний архів Чернігівської області. – Ф.Р-1367.– Оп.1.– Спр.114. – Арк.146.
27. Там само. – Арк.188.
28. Кооперативне будівництво. – 1928. – № 11-12. – С.43.
29. Байч. Работа Житомирського ЦРК за 1927-1928 рр. / Байч // Кооперативне будівництво.– 1929.– №1-2.– С.80.
30. Державний архів Полтавської області. – Ф. Р-2178.– Оп.1.– Спр. 4.– Арк. 122-123.
31. Бережной И.Г. Развитие общественного питания на Украине... – С.45.
32. Польский М.П. Ленинская забота о трудящихся... – С.147.
33. Пролетарий. – 1925. – 28 октября.
34. Бережной И.Г. Развитие общественного питания на Украине... – С.45.

35. А.К. Громадське харчування / К.А. // Кооперативне будівництво. – 1928. – № 5. – С.27.
36. Бережной И.Г. Развитие общественного питания на Украине... – С.48.
37. Державний архів Чернігівської області. – Ф.-Р-137. – Оп.1. – Спр.150.– Арк.11.
38. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо- селянського уряду України.– 1928.– №7.– Ст.4. – С.249.
39. Там само. – № 17.– Ст.104. – С.557-558.
40. Польский М.П. Ленинская забота о трудящихся... – С. 149.
41. Токарев. Цікаве починання Харківського ЦРК / Токарев // Кооперативне будівництво.– 1928.– № 15.– С.47.
42. Кооперативне будівництво. – 1928. – № 22. – С.33.

Онипко Т.В. КООПЕРАТИВНОЕ ОБЩЕСТВЕННОЕ ПИТАНИЕ В КОНТЕКСТЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ 1920-х гг.

Раскрыты особенности деятельности предприятий общественного питания потребительской кооперации Украины в условиях роста численности городского населения и развертывания индустриализации. Акцентировано на том, что кооперативное общественное питание во второй половине 1920-х гг. внесло ощутимый вклад в продовольственное обеспечение населения.

Ключевые слова: индустриализация, продовольственная политика, улучшение быта населения, потребительская кооперация, общественное питание.

Onipko T.V. COOPERATIVE PUBLIC CATERING IN THE CONTEXT OF THE STATE FOOD POLICY OF THE SECOND HALF OF THE 1920 s.

Features of activity of public catering establishments of Consumer Cooperatives of Ukraine in the conditions of growth of number of urban population and industrialization expansion are opened. It is accented that cooperative public catering has made an important contribution to food maintenance of population during the second half of 1920s .

Keywords: industrialization, food policy, improvement of population life, Consumer Cooperatives, public catering.

УДК 323.2

А.М. Подолинний
ПЕРЕЙМЕНУВАННЯ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ІДЕОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В МИНУЛОМУ І ТЕПЕР

Стаття присвячена проблемі перейменувань населених пунктів в Україні, зокрема на Вінниччині, в ХХ ст., здійснених радянським режимом, і наголошує на необхідності відновлення тієї частини назв, які належать до культурно-духовної спадщини народу.

Ключові слова: комуністична ідеологія, колоніальне становище, перейменування, відновлення назв.

Перейменування населених пунктів в Україні упродовж дев'ятнадцятого і особливо двадцятого сторіччя стало поширеним фактом історії. Мова йде не про природні зміни назв, викликані різними обставинами життя тієї чи іншої громадської спільноти. Завдання цієї розвідки інше, а саме: аналіз мети, способів і обсягу перейменувань, проведених, так би мовити, згори, владними структурами радянської доби, з тим, щоб ближче дістатися до розуміння ідеологічної політики тодішньої держави.

На жаль, ця проблема мало привертає увагу сучасних українських науковців, хоча вагомість її незаперечна. Уважне вивчення перейменувань по регіонах і в Україні загалом розширить наші уявлення про їхні масштаби, допоможе збагнути, як саме підводили народи радянських республік до конгломерату, так званого єдиного радянського народу. І знову ж таки, на жаль, ця проблема не є для нас, нинішніх, лише цікавим явищем з минулого – вона залишається злободенною, бо Україна ще й досі не відбулася як повнозначне незалежне державне утворення. Загроза втрати цієї незалежності цілком реальна. Ми продовжуємо жити в перейменованих містах і селах, які засвідчують колоніальне становище України, не вимагаємо повернення народних, історичних назв, отже, виходить, нас влаштовує така ситуація.